

Voortgangsrapportage

Uitvoering afspraken mosselconvenant
2023/2024

12 augustus 2025

Zwaar weer

Een novemberstorm huilt om Fort Kijkduin, stortregens maken het onmogelijk de in 1811 door Napoleon Bonaparte gebouwde vesting droog te bereiken. Tot overmaat van ramp weigert de verwarming in de vergaderzaal dienst. De leden van het mosselconvenant worden opnieuw op de proef gesteld. Zullen zij erin slagen de beoogde bijeenkomst over natuurherstel in de Waddenzee tot een goed einde te brengen?

Natuurlijk, luidt het antwoord. De koffie is vers en het welkom op deze strategische plek in Den Helder warm. De presentaties en discussies tonen opnieuw dat het de partijen die het mosselconvenant schragen en hun talrijke samenwerkingspartners in het Waddengebied en de Voordelta niet aan goede wil ontbreekt. Tegelijkertijd kan de conclusie niet anders zijn dan dat het mosselconvenant zich in zwaar weer bevindt. . Uit de jongste verkenningen blijkt dat er simpelweg te weinig vergunbare ruimte is voor het installeren van de mossel-zaad-invanginstallaties (MZI's), de ingenieuze constructies waarmee in de verticale waterkolom mosselzaad wordt gewonnen. Hoe meer MZI's in het Waddengebied terecht kunnen, hoe sneller de bodemberoerende zaadvisserij kan worden verminderd.

Bij het vinden van ruimte voor de MZI's doen zich twee complicaties voor:

- De op zich verheugende vaststelling dat zich op de bodem die valt onder de gemeente Texel tientallen locaties van cultuurhistorische waarde bevinden; het zijn mogelijke vindplaatsen van de overblijfselen van VOC-schepen. Het verscherpte beschermingsregime van de gemeente Texel (en op termijn mogelijk ook de gemeente Hollands Kroon) leidt tot het afvallen van kansrijke MZI-locaties en mogelijk zelfs tot het verlies van bestaande MZI-locaties als daarvoor de vergunning binnen enkele jaren afloopt;
- De economische gezondheid van de mosselsector is niet dusdanig florissant dat de grote investeringen in nieuwe technologie eenvoudig zijn op te brengen.

Het zijn deze voortschrijdende inzichten die door het hoofd spelen als deelnemers tijdens een pauze hun neuzen tegen de van de regen druipende ruiten van Kijkuit drukken. Zie ik daar de contouren van de Razende Bol?

Het is achteraf gezien goed dat we de 50 % sluitingsstap in 2022 niet uitbundig hebben gevierd. Het gebrek aan voldoende MZI-capaciteit zorgt er dan al voor dat deze mijlpaal in de transitie van bodemzaadvisserij naar zaadvangst in de waterkolom alsnog niet is gerealiseerd. De volgende sluitingsstap, die van 65 %, wordt volgens de serieuze afspraken in het addendum in 2026 (!) gezet. Om dat doel te bereiken, moeten nu echt alle betrokken partijen aan boord komen.

Warmte vind ik in de werkkleding van het waterschap Hollandse Delta waarvan ik dijkgraaf ben. Zo blij dat ik die spullen ook nu bij me heb in het koude fort waar de warme koffie onvoldoende helpt. Ik glijd in gedachten terug naar 21 oktober 2008 als minister Gerda Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het convenant namens de rijksoverheid tekent. Mag ik hier wijzen op het commitment dat de rijkspartijen hiermee zijn aangegaan? En opmerken dat dit commitment er meer dan ooit toe doet? Mag ik dan ook nog vragen om aandacht voor een situatie waarin rijks- en gemeentelijk beleid elkaar stevig raken? Dan is het aan openbaar bestuurders, aan mijn geachte collega's, om mee te werken aan een nieuw perspectief.

Ook voor de tweede pijler van het mosselconvenant, dat officieel transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee heet, geldt dat extra ambitie nodig is. Op dit vlak is het beëindigen van het Programma naar een Rijke Waddenzee in 2022 eveneens een streep door de rekening. Het bij elkaar brengen van overheden, natuurorganisaties en (economische) gebruikers van het Waddengebied moet nu langs andere routes worden bereikt. Ook hier geldt, creativiteit, commitment en concrete resultaten zijn hard nodig.

Wat staat ons te doen? Ik zie drie sporen voor me:

1. Een 'alle hens aan dek' plan van aanpak om in 2026 daadwerkelijk 65 % sluiting te bereiken. Dat vergt een uiterste inspanning van alle partijen die hun handtekening onder het convenant en addendum plaatsten;
2. Een 'benen op tafel' gesprek over mogelijke alternatieve 'eindscenario's' het convenant. Dat vergt strategisch vermogen en moed van de verantwoordelijke bestuurders, van de rijkspartijen en provinciale en gemeentelijke overheden;
3. Een 'volle kracht vooruit' aanpak voor natuurherstel vanuit de alliantiekracht van het mosselconvenant. Ik reken daarbij op de geconcentreerde inzet van de rijkspartijen LVVN en Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat als beheerder van de Waddenzee zie ik graag permanent aan de bestuurstafel van het mosselconvenant.

In 2029 staan we op het zonnige terras van Fort Kijkduin. Dan kunnen alle stakeholders van het mosselconvenant elkaar in de ogen kijken en concluderen dat ze bij zwaar weer niet wegschuilen maar het moeilijke gesprek aangaan. Met resultaat.

Jan Bonjer,
Onafhankelijk voorzitter Mosselconvenant

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Colofon	6
1. Inleiding	7
2. Ontwikkeling van mosselbanken westelijke Waddenzee	9
3. Mosselzaadvangst	14
4. Uitwerking afspraken en plan van uitvoering in 2023 en 2024	17
5. De blik vooruit 2025 en verder	22
Referenties	23
Bijlage I: Samenstelling bestuurlijk overleg en projectteam 2023-2024	25
Bestuurlijk Overleg	25
Projectteam mosselconvenant	25

Colofon

Dit is een rapport van de partners van het Mosselconvenant:
Ministerie van LNVN, PO Mossel en de Coalitie Wadden Natuurlijk.

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Coalitie Wadden Natuurlijk:

Begeleiding door:

1. Inleiding

Dit rapport beschrijft de behaalde voortgang van het mosselconvenant in de jaren 2023 en 2024. Het mosselconvenant is een akkoord dat in 2008 werd gesloten tussen mosselkwekers, overheden en natuurorganisaties in Nederland, met als doel de mosselvisserij duurzamer te maken door te stoppen met bodemvisserij op mosselzaad in de Waddenzee. Het doel is een betere bescherming van de Waddennatuur te bereiken en het bevorderen van biodiversiteit door de kans op het ontstaan van sublitorale mosselbanken te vergroten met behoud van economisch perspectief voor de mosselsector.

Het Addendum 2020 op het mosselconvenant bevat een aanvulling op de bestaande afspraken uit 2008. Omdat de gestelde planning niet kon worden gehaald, had het addendum als doel om de beoogde transitie van bodem naar waterkolom in van tevoren vastgelegde stappen te voltooien. In juli 2022 is de 4e sluitingstap genomen waarmee 50% sluiting van het mosselzaadvisgebied in de westelijke Waddenzee werd gerealiseerd. Helaas is deze stap door gebrek aan MZI-ruimte teruggedraaid en voorlopig niet van kracht. In deze rapportage gaan we in op de uitvoering van het mosselconvenant in 2023 en 2024 met bijbehorend addendum en uitvoeringsplan.

Voor de productie van mosselen vormt mosselzaad de grondstof voor de kweek. Van oudsher wordt mosselzaad verkregen door bodemvisserij op mosselzaad met mosselkorren. In het mosselconvenant¹ zijn afspraken gemaakt over de afbouw van de bodemvisserij op mosselzaad. Hiermee zet het convenant in op de bescherming en ontwikkeling van natuurlijke meerjarige mosselbanken alsook de ontwikkeling van een duurzame mosselsector met perspectief. De bodemmosselzaadvisserij wordt stapsgewijs teruggebracht en omgezet naar invang in mosselzaadinvanginstallaties (MZI's). Het convenant is ondertekend door de mosselsector (PO mosselcultuur), de Rijksoverheid (ministerie LVVN) en natuurorganisaties (CWN).

Het oorspronkelijke plan van uitvoering van het mosselconvenant liep tot 2020 met een einddoel van 100% sluiting van de mosselzaadgebieden en daarmee beëindiging van de bodemvisserij. In de uitvoering van de afspraken werd duidelijk dat deze ambities van het convenant binnen deze termijn niet haalbaar waren. Daarom is een addendum (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2020b) opgesteld waarin aanvullende afspraken tot 2029 zijn gemaakt. De belangrijkste aanvullende afspraak in het addendum is het feit dat het moment en de omvang van de sluitingsstappen vooraf vastliggen en van rechtswege afdwingbaar zijn. Daarvoor gelden wel een aantal randvoorwaarden, zoals het in voldoende mate beschikbaar hebben van MZI-areaal. In de aanvullende afspraken is o.a. ook een quotumsysteem geïntroduceerd.

In juli 2022 is de 4^e stap gezet in de transitie; 50% gebiedssluiting met een corresponderende afbouw van de bodemzaadvisserij. Doordat een deel van de van rijkswege toegekende MZI-gebieden door te beschermen archeologische waarden niet kan worden benut is deze sluiting voorlopig niet van kracht. De sector heeft aangegeven zich in te spannen om zover mogelijk, de 50% sluitingsgebieden zoveel als mogelijk onbevestigd te laten. In 2023 en 2024 is dan ook niet gevestigd in de 50% sluitingsgebieden. In het addendum is 2026 genoemd als moment voor de volgende sluiting naar 65%. Gezien het huidige gebrek

¹ Kamerstukken II 2008/9, 29 675, nr. 50.

aan voldoende MZI-ruimte is het de vraag of die ambitie realistisch is. Het lopende traject van evaluatie en ontwikkeling MZI-beleid probeert met spoed nieuwe ruimte te vinden, maar het lijkt realistischer om er van uit te gaan dat de benodigde MZI ruimte vanaf 2027 beschikbaar kan worden gemaakt.

De afspraken en uitvoering van het mosselconvenant worden aangestuurd vanuit een bestuurlijk overleg en inhoudelijk ondersteund door een projectteam (samenstelling in Bijlage I). In deze rapportage wordt de voortgang van het convenant in 2023 en 2024 beschreven met accent op:

- De ontwikkeling van mosselbanken binnen en buiten de beschermde gebieden.
- Opbrengsten mosselzaad uit bodemvisserij en MZI's.
- De uitwerking van het addendum;
 - Sluitingsstappen
 - Quotumsysteem
 - Ontwikkeling van een ecologisch dashboard
 - Opzet (sociaal)economische forecast
- Ontwikkelingen in het kader van natuurherstel
- Vooruitblik 2025 en verder

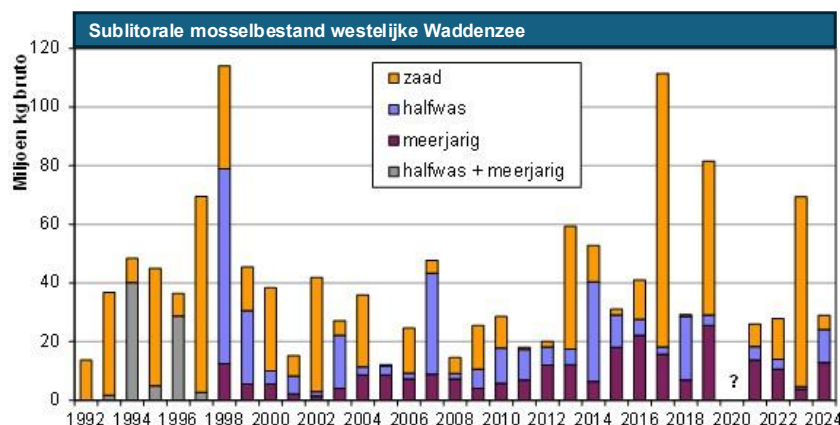

2. Ontwikkeling van mosselbanken westelijke Waddenzee

De Waddenzee telt vele hectaren schelpdierbanken, zowel sublitoraal² als litoraal. Deze schelpdierbanken vormen een essentieel onderdeel van het Waddenecosysteem. Een deel van het sublitoraal van de Waddenzee is gesloten voor mosselzaadvisserij, zoals vastgelegd in het Beleidsbesluit Schelpdiervisserij (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2004) en in het mosselconvenant. Het doel van gebiedssluiting voor mosselzaadvisserij is omstandigheden creëren waar mosselbanken met daarbij behorende natuurwaarden ongestoord kunnen ontwikkelen. Jaarlijks worden de schelpdierbestanden in de Waddenzee geïnventariseerd door Wageningen Marine Research (WMR) als onderdeel van de [schelpdiermonitor](#). Hiernaast voert WMR in opdracht van LVVN en in samenwerking met de PO mosselcultuur een jaarlijkse inventarisatie uit naar het sublitorale mosselbestand in de westelijke Waddenzee. Deze inventarisatie bepaalt de mogelijkheden voor zaadvisserij. Daarnaast focust langjarig onderzoek van de WUR zich op de monitoring van de effectiviteit van het sluiten van gebieden voor bodemvisserij.

2.1. Inventarisatie mosselbestand westelijke Waddenzee

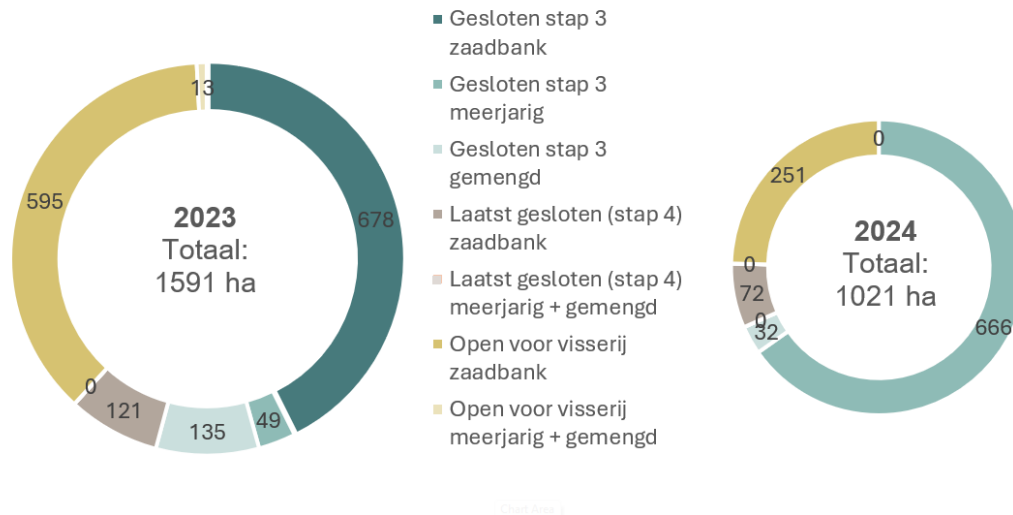
In opdracht van het ministerie van LVVN en in samenwerking met de PO mosselcultuur wordt ieder voorjaar het mosselbestand in het sublitoraal van de westelijke Waddenzee geïnventariseerd door WMR. Figuur 1 toont de langjarige natuurlijke ontwikkeling van het mosselbestand in de westelijke Waddenzee (Ende & Asch, 2024). Hieruit blijkt de grote variatie in het jaarlijkse mosselbestand in het voorjaar. De figuur toont een reeks van jaren waarin de mosselvoorkomens relatief gering waren, zoals 2021, 2022 en 2024. Het zijn juist dat soort periodes waarin de stabiele aanvulling vanuit de MZI's waardevol is.

Figuur 1. Mosselbestand en de samenstelling daarvan in het sublitoraal van de westelijke Waddenzee in het voorjaar sinds 1992 tot en met 2024 (Ende & Asch, 2024). In 2020 is als gevolg van de Covid-19 pandemie geen voorjaarsurvey uitgevoerd.

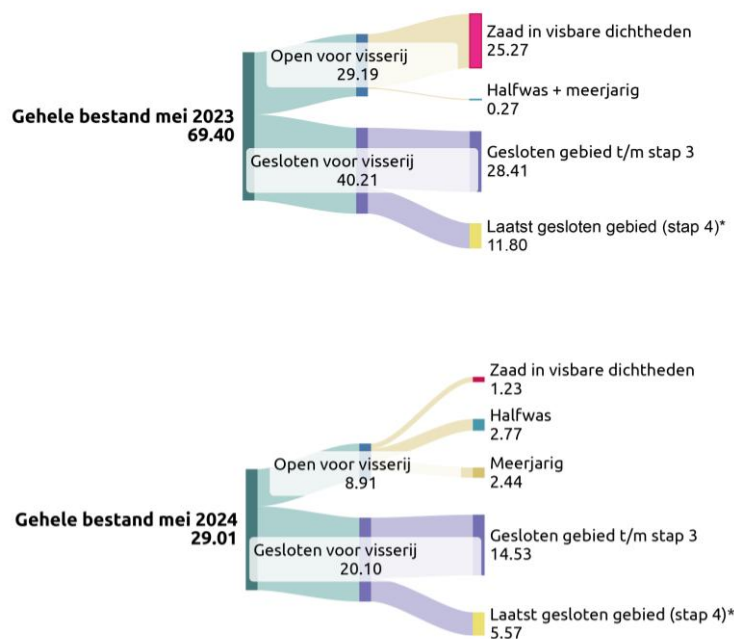
² Sublitoraal: Gebied dat altijd onder water staat, zowel de zaadvisgebieden als de kweekpercelen bevinden zich alleen in het sublitoraal van de Waddenzee. Dit habitat wordt gekenmerkt met code H1110A.

Onderstaand figuur toont de verhouding tussen mosselbanken in de voor mosselzaadvisserij open en gesloten visgebieden van de westelijke Waddenzee, voor de jaren 2023 en 2024. Zo zien we een grote hoeveelheid zaadbanken in 2023 (678 ha), en aanzienlijke groei gemengde banken van 2023 naar 2024.

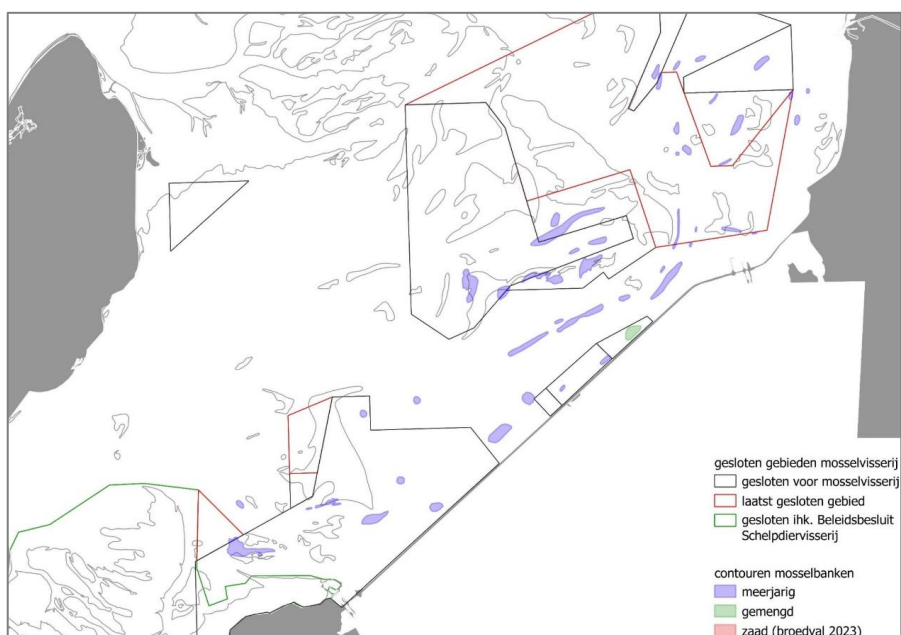
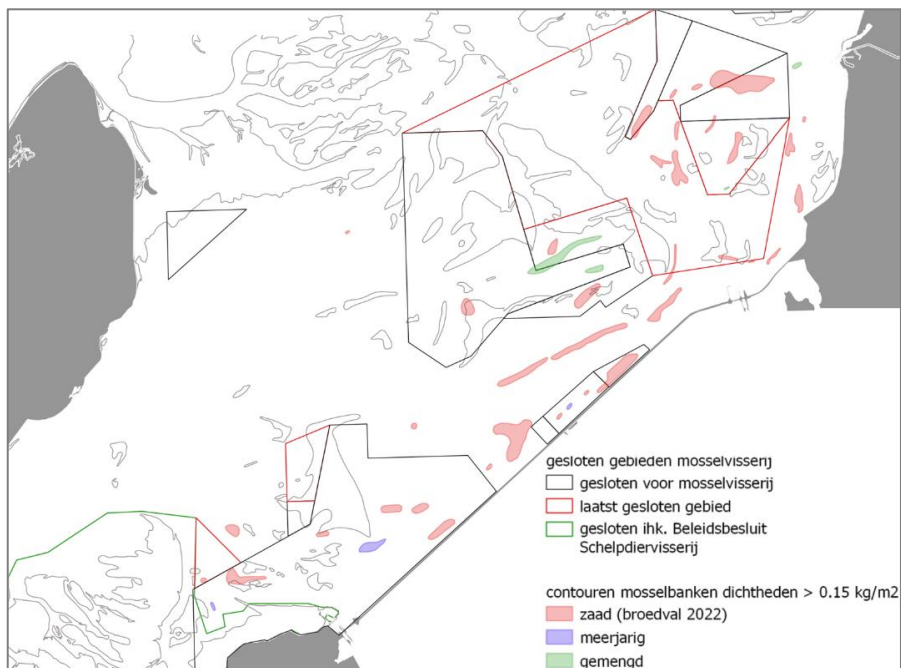

Figuur 2. Weergave van verhoudingen sublitorale mosselbanken (ha) in westelijke Waddenzee, voor 2023 en 2024. Toont verschuiving van verhoudingen zaad/gemengd/meerjarige mosselbanken.

Onderstaand figuur toont de uiteenzetting van het sublitorale mosselbestand in de westelijke Waddenzee in de afgelopen 2 jaar. Het totaal geschatte sublitorale voorjaarsbestand verschilt aanzienlijk tussen 2023 en 2024, grofweg 30 Mkg. In 2023 leidde de goede zaadval tot een ruim visbaar mosselzaadbestand van 25.27 Mkg. In het voorjaar van 2024 lag dit met 1.23 Mkg mosselzaad een stuk lager. Dit was te weinig voor een effectieve bevissing waardoor de sector in deze periode voor zaad afhankelijk is geweest van de stabielere opbrengst vanuit MZI's.

Figuur 3. Schatting mosselbestand in het sublitorale deel van de westelijke Waddenzee in voorjaar 2023 en 2024, data afkomstig uit Ende et al. (2023), en Ende & Asch (2024).

Figuur 4. Ligging van mosselbestanden in visbare eenheden in de voorjaren van 2023 (boven) en 2024 (onder) en de verdeling daarvan over de open en gesloten gebieden (Ende et al., 2023).

2.2. Monitoring Effectiviteit Gebiedsbeschermende Maatregelen (MEGMA)

De Effectiviteit Gebiedsbeschermende Maatregelen (MEGMA) wordt onderzocht als onderdeel van het mosselconvenant. Sinds 2009 en 2014 zijn specifieke gebieden afgesloten voor respectievelijk mosselzaad- en garnalenvisserij om de natuurlijke ontwikkeling van mosselbanken en andere typen kwetsbaar habitat mogelijk te maken. Het onderzoek, gecoördineerd door Wageningen Marine Research in opdracht van het Ministerie van LNV, monitort de ontwikkeling van de mosselbanken in gesloten gebieden (structuur, biomassa, visabundantie, vogelabundantie en benthische biodiversiteit). Het doel is te evalueren of de beschermingsmaatregelen leiden tot duurzame natuurontwikkeling en herstel van ecologische processen.

De reguliere schelpdiersurveys bevestigen dat in gesloten gebieden het grootste deel van de stabiele mosselbanken wordt aangetroffen (Troost et al., 2023). Uit Craeymeersch et al. (2022) blijkt: hoewel er aanvankelijk verschillen in ontwikkeling van fauna tussen open en gesloten gebieden werden waargenomen – met name in gebieden als Molenrak – blijkt uit latere jaren (2019–2021) dat deze verschillen afvlakken, mogelijk door natuurlijke dynamiek en de complexiteit van het sluiten van gebieden in stappen. De ontwikkeling en overleving van mosselbanken lijken vooral bepaald te worden door fysische en ecologische factoren, zoals zoutgehalte en broedval, eerder dan door visserijdruk. Hoewel mosselzaadvisserij kortdurend effect kan hebben op de geassocieerde soorten in stabiele banken, dooft dit effect doorgaans na enkele jaren uit. Gesloten gebieden kunnen wel bijdragen aan een grotere kans op ontwikkeling van meerjarige banken, wat de vestiging van geassocieerde fauna bevordert. Tegelijk blijkt dat het ontstaan van nieuwe mosselbanken grotendeels onafhankelijk is van gebiedssluiting, en sterk afhankelijk is van stochastische zaadval (Craeymeersch et al., 2022).

De monitoring in 2023 en 2024 richt zich op het vergelijken van trends in biodiversiteit en ecologische veerkracht in beschermde en onbeschermde gebieden. Het onderzoek toont aan dat de vermindering van visserijdruk positieve effecten kan hebben op de herstelcapaciteit van kwetsbare ecosystemen, hoewel factoren zoals klimaatverandering en stikstofdepositie invloed blijven uitoefenen. De resultaten zullen ook worden gebruikt om beleidsadviezen te formuleren voor duurzaam beheer van mariene beschermde gebieden in de regio (*Areaal Mossel- en Oesterbanken in de Waddenzee, 1995-2024, 2024*).

2.3. Evaluatie Beheerplan N2000 Waddenzee

In september 2023 is de ‘Ecologische evaluatie Natura 2000 beheerplannen – Waddenzee’ gepubliceerd door Rijkswaterstaat (Heidinga et al., 2023). Het beheerplan voor de periode 2016-2022 had als doel de aangewezen instandhoudingsdoelstellingen te realiseren door regulering van gebruik en het bevorderen van beheer. De evaluatie bestaat uit een beoordeling van het doelbereik, een inventarisatie van gebruik en beheer in het gebied, en een analyse van de mate waarin het beheerplan al dan niet succesvol is geweest. Relevant voor het mosselconvenant komen hier een analyse van het habitatype H1110A – permanent ondergestroomde zandbanken, en de activiteiten mosselvisserij en -kweek aan bod.

De evaluatie van het Natura 2000-beheerplan Waddenzee belicht specifieke uitdagingen en kansen voor de mosselsector en habitat H1110A, de permanent overstroomde zandbanken. Dit habitat is van cruciaal belang als kraamkamer voor vis en biedt een leefomgeving voor biogene structuren zoals

mosselbanken. Ondanks inspanningen om de impact van mosselzaadvisserij te minimaliseren, laat de evaluatie zien dat de kwaliteit van H1110A niet wezenlijk is verbeterd. Dit wordt toegeschreven aan bodemberoerende activiteiten, zoals de mosselzaadwinning en garnalenvisserij, die herstel van mosselbanken en benthische biodiversiteit belemmeren. Vooral het aandeel oude mosselbanken blijft achter, een teken dat ecologische herstelprocessen in deze gebieden trager verlopen dan verwacht.

Voor de mosselsector vormen deze bevindingen een oproep tot verdere verduurzaming van visserijmethoden. Het convenant heeft geleid tot afsluiting van specifieke gebieden, wat lokaal positieve effecten laat zien, zoals een toename van rust in de bodem en beginnende herstelprocessen. Toch zijn extra maatregelen nodig volgens de evaluatie, zoals een verbreding van beschermingszones en gerichte monitoring van ecologische indicatoren.

Klimaatverandering lijkt een steeds grotere invloed te hebben op de kwaliteit van de permanent overstroomde zandbanken (H1110A) en de mosselvoorkomens. Stijgende temperaturen en zeespiegelstijging veranderen de hydrodynamica, waardoor sedimentstromen worden beïnvloed en de stabiliteit van mosselbanken in gevaar komt. Het rapport benadrukt dat een verbeterde sedimentbalans en verdere ontwikkeling van mosselbanken in H1110A cruciaal zijn voor het handhaven van de kraamkamerfunctie van dit habitat. Het versterken van habitat H1110A via maatregelen zoals herstel van biogene structuren en verbetering van waterkwaliteit zal niet alleen bijdragen aan de ecologische doelen van het Natura 2000-beheerplan, maar ook aan de lange termijn levensvatbaarheid van de mosselsector.

2.4. Ecologisch dashboard

Om meer grip te krijgen op het doelbereik van het mosselconvenant, en om deze info toegankelijker te maken voor de deelnemende partijen en andere geïnteresseerden is een ecologisch dashboard ontwikkeld. Dit dashboard geeft een overzicht van de ecologische indicatoren, aan de hand van beschikbare data uit de verschillende monitoringsprogramma's. Op de beschikbare data zijn veel nuances van toepassing, waar een oppervlakkige analyse of vergelijking van trendlijnen geen recht aan doet. Hierom is de keuze nadrukkelijk gemaakt om geen analyses te verwerken in het dashboard. Door deze gegevens bij elkaar te zetten wordt een duidelijk overzicht gecreëerd van de beschikbare, voor de transitie relevante data. Hiervoor maakt het o.a. gebruik van:

- Jaarlijkse inventarisaties naar de schelpdierbestanden in de Waddenzee.
- Jaarlijkse monitoring van vogelaantallen, gericht op vogels die foerageren op sublitorale schelpdierbanken.
- Jaarlijkse resultaten van MZI-gebruik in de Waddenzee.
- Jaarlijkse vangst van bodemzaad.
- Verhoudingen tussen open en gesloten visgebied.

3. Mosselzaadvangst

Mosselzaad in de Waddenzee wordt op drie verschillende manieren verkregen; 1) middels de traditionele bodemvisserij; 2) door invang met mosselzaadinvanginstallaties; en 3) door import van mosselzaad uit andere gebieden zoals de Oosterschelde en Voordelta. De ontwikkeling van deze drie onderdelen in 2023 en 2024 wordt in dit hoofdstuk beschreven.

3.1. Mosselzaadvangst van de bodem

Jaarlijks wordt de mosselzaadvangst afgestemd op de ontwikkeling en de aanwezigheid van mosselbanken. Inventarisaties door MARINX en Wageningen Marine Research (WMR) dienen al sinds 1992 als basis voor de Producentenorganisatie van de Nederlandse Mosselcultuur om het visplan op af te stellen. Conform het addendum op het mosselconvenant wordt sinds 2021 met een quotum gewerkt. Vanaf sluitingsstap 4 staat deze quotering, gerelateerd aan het areaal gesloten gebieden, op 50 % van het langjarig gemiddelde van 40 Mkg mosselzaad. Helaas is deze stap door gebrek aan MZI-ruimte teruggedraaid en voorlopig niet van kracht, en blijft het quotum op een langjarig gemiddelde van 65 % open gebied van 40 Mkg, oftewel 26 Mkg.

Sinds het addendum wordt met een werkquotum gevist. Leidend voor dit werkquotum is dat aanspraak gemaakt kan worden op een langjarig gemiddelde van 40 Mkg mosselzaad, uit een combinatie van bodemzaad en zaad uit MZI's. Het aandeel zaad uit MZI's staat vast per transitiestap (momenteel 35% van 40 Mkg in stap 3). De uitwerking hiervan is dat wanneer het toegestane saldo mosselzaad niet kan worden opgevist, het resterende saldo wordt opgeteld bij het werkquotum. In de afgelopen jaren is dit werkquotum opgelopen, en alleen in 2024 is de vangst groter geweest dan het basisquotum van 260.000 mosselton. Het werkquotum in 2025 bedraagt 557.231 mosselton, meer dan het dubbele van het basisquotum.

Tabel 1. Opbouw werkquotum bodemzaadvangst vanaf 2021 in mosseltonnen, aangeleverd door de PO mosselcultuur (mei 2025). Het werkquotum is samengesteld uit het basisquotum en het 'overgebleven' saldo van vorig jaar, om op een langjarig gemiddelde uit te komen (momenteel 65% van 400.000 mosselton).

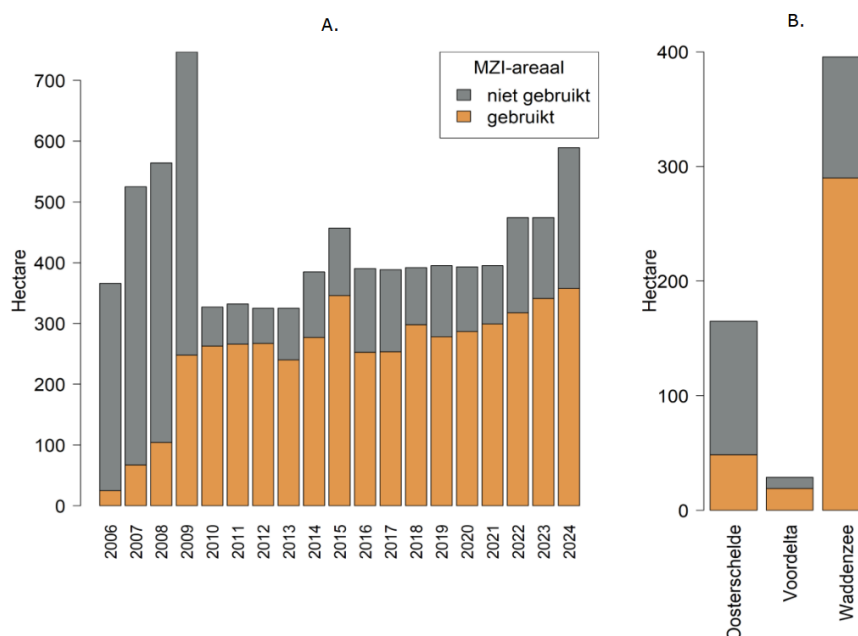
Jaar	Basis quotum	Werk quotum	Voorjaar	Zomer	Najaar	Jaartotaal	Saldo
2021	260.000	260.000	33.777	30.266	192.528	256.571	3.429
2022	260.000	263.429	15.200	0	75.998	91.198	172.231
2023	260.000	432.231	120.000	0	0	120.000	312.231
2024	260.000	572.231	0	95.000	180.000	275.000	297.231
2025	260.000	557.231					
2026							
2027							

3.2. Invang van mosselzaad met MZI's

De afbouw van de bodemzaadvisserij wordt gecompenseerd met MZI-zaadproductie. Sinds de 4^e sluitingsstap in 2022 dient 50% van het quotum van 40 Mkg (dus 20 Mkg) mosselzaad beschikbaar te zijn vanuit MZI's. Hiervoor is in 2023 een totaaloppervlakte van 424 ha vergund, waarvan in 2023 301 ha is gebruikt (Capelle, 2025). Doordat een deel van de van rijksweg toegekende MZI-gebieden door te beschermen archeologische waarden niet kan worden benut is de beschikbare ruimte niet afdoende voor de 4^e sluitingsstap. Met terugwerkende kracht is deze stap niet gezet. De zaadproductie uit MZI's blijkt een stabiele bron naast het sterk variabele aanbod van bodemzaad. Wel geven mosselkwekers aan dat MZI zaad minder goed presteert in de verdere opkweek naar consumptiemosselen.

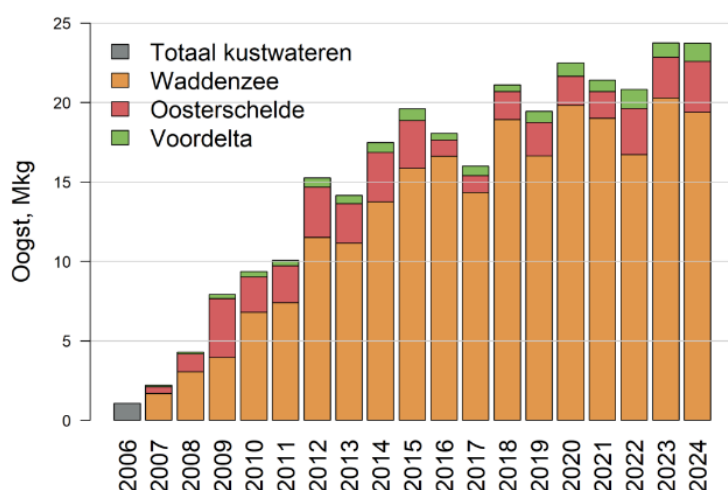
3.3. Productieomvang MZI-zaad

Mosselzaadinvanginstallaties staan in de Waddenzee, Voordelta, en Oosterschelde. De Waddenzee geldt daarbij veruit als belangrijkste productiegebied. De onderstaande figuur toont de verdeling van zaadproductie over de drie gebieden. In tegenstelling tot de grote variatie in natuurlijke zaadval, zijn de opbrengsten die via de invang van mosselzaad worden geproduceerd redelijk stabiel. In 2023 is 72% procent van de vergunde MZI-kavels benut. In de Waddenzee ligt dit percentage (met 86% door de transitiebedrijven en 81% van het areaal van de voormalige experimenterbedrijven) een stuk hoger dan in de Zeeuwse Delta (met 43% in 2023). In 2024 was respectievelijk 29% en 66% van het vergunde areaal benut in de Oosterschelde en de Voordelta. In de Waddenzee was 72% van het areaal dat meetelt in de transitie benut door transitiebedrijven en 81% van het areaal dat buiten de transitie valt door de voormalig experimenterbedrijven. Het deel dat benut is wordt gedefinieerd door drie factoren: 1. de ruimte voor het MZI-systeem, 2. de verankering en 3. de ruimte tussen de systemen waar het schip moet kunnen varen (Capelle, 2025).

Figuur 5. Gebruikt MZI-areaal ten opzichte van de vergunde oppervlakte sinds 2006 en B. uitgesplitst voor de verschillende kweekgebieden (Capelle, 2025)

Onderstaand figuur toont de totale jaarlijkse MZI-productie in de afgelopen 18 jaar. In 2023 is in de Nederlandse wateren in totaal 23,7 miljoen kg (237 duizend mosselton) mosselzaad geoogst van MZI's. Het merendeel hiervan, 20,3 miljoen kg, is ingevangen in de Waddenzee, waarvan 17,6 miljoen kg door transitiebedrijven en 2,7 miljoen kg door de voormalige experimenteerbedrijven. In de Oosterschelde is in 2023 2,6 miljoen kg en in de Voordelta 0,9 miljoen kg mosselzaad van de MZI's geoogst. Van deze mosselen is 0,7 miljoen kg in de Waddenzee uitgezaaid. De optelsom van de oogst van de transitiebedrijven in de Waddenzee plus het MZI-zaad wat vanuit de Delta in de Waddenzee is uitgezaaid was in 2023 18,3 miljoen kg (Capelle, 2024). In 2024 is in totaal 23,7 miljoen kg geoogst: 21,8 miljoen kg door transitiebedrijven en 1,9 miljoen kg door voormalige experimenteerbedrijven. De totale oogst is daarmee vrijwel gelijk aan 2023 (Capelle, 2025).

Figuur 6. Oogst (Mkg) van mosselzaad in MZIs 2006-2024 (Capelle, 2025).

3.4. Zuid-noord transporten mosselzaad

Sinds 2016 mag er enkel nog MZI-zaad uit de Oosterschelde en Voordelta overgebracht worden naar kweekpercelen in de Waddenzee, en dus niet vanaf kweekperceel naar kweekperceel. Deze transporten worden aangeduid als zuid-noord transporten. Het gebruik van deze transporten wordt met name beperkt om het risico van transport van ongewenste exoten naar het Waddengebied te minimaliseren. Wel wordt door de zuid-noord transporten het rendement van de mosselkweek verbeterd, het draagt daarmee bij aan het zetten van volgende stappen binnen het convenant. In 2021 is de ontheffing Wet natuurbescherming (Wnb) vergunning voor verplaatsing van mosselzaad van MZI's uit Zeeland naar de Waddenzee opnieuw verleend t/m 2026. In 2023 is de hoeveelheid aan zuid-noord transporten verwaarloosbaar geweest (Capelle, 2024). In 2024 is van het ingevangen zaad in de Oosterschelde 0.43 Mkg (14%) MZI-zaad direct vanaf de systemen uitgezaaid op kweekpercelen in de Waddenzee. Van het in de Waddenzee ingevangen zaad is 0,36 Mkg (2%) uitgezaaid in de Oosterschelde. Van het MZI-zaad dat geoogst is in de Waddenzee is relatief het grootste gedeelte uitgezaaid op de perceelblokken Scheurak (27%), Wieringen (14%), Meep (13%), Texel (10%) en de Doove Balg (8%) (Capelle, 2025).

4. Uitwerking afspraken en plan van uitvoering

Sinds 2021 wordt gewerkt binnen de afspraken van het addendum. Het addendum werd eind 2020 vastgesteld en is op 7 december 2020, samen met het nieuwe MZI-beleid voor de periode 2021 – 2026, gerapporteerd aan de Tweede Kamer. Het plan van uitvoering is in het voorjaar van 2025 geactualiseerd, en gelijktijdig met deze voortgangsrapportage beschikbaar gemaakt.

Kernpunten van de afspraken uit het addendum:

De mosselzaadvisserij in de Waddenzee zal verder worden afgebouwd via 65%-sluiting van de mosselzaadvisgebieden in 2026, tot 100% in 2029. Om tot voldoende investeringsbereidheid in het duurdere MZI-zaad te komen geldt vanaf 2022 een quotum voor de visserij op bodemzaad.

Het quotum is afgeleid van het meerjarig gemiddelde vangst van 40 miljoen kg mosselzaad vermenigvuldigd met het percentage open gebied waar nog mag worden gevisst. Dus in het geval van 50% sluiting betekent dit een visbaar quotum van 20 Mkg bodemzaad. Omdat de vangst gebaseerd is op een meerjarig gemiddelde mag de sector in enig jaar meer vissen dan het toegestane quotum, zolang het jaargemiddelde niet boven het afgesproken gemiddelde quotum komt. Onder bijzondere omstandigheden en onder strikte voorwaarden mag de sector de mosselzaadvisserij uitvoeren in het laatstelijk gesloten gebied. Deze additionele afspraken zijn gemaakt om de mosselsector voldoende economische reserves te bieden om de kostbare transitie te kunnen financieren. Via het verlagen van de huursom voor de mosselkweekpercelen en gerichte investeringsregelingen voor de MZI's ondersteunt het ministerie van LNV de afspraken financieel.

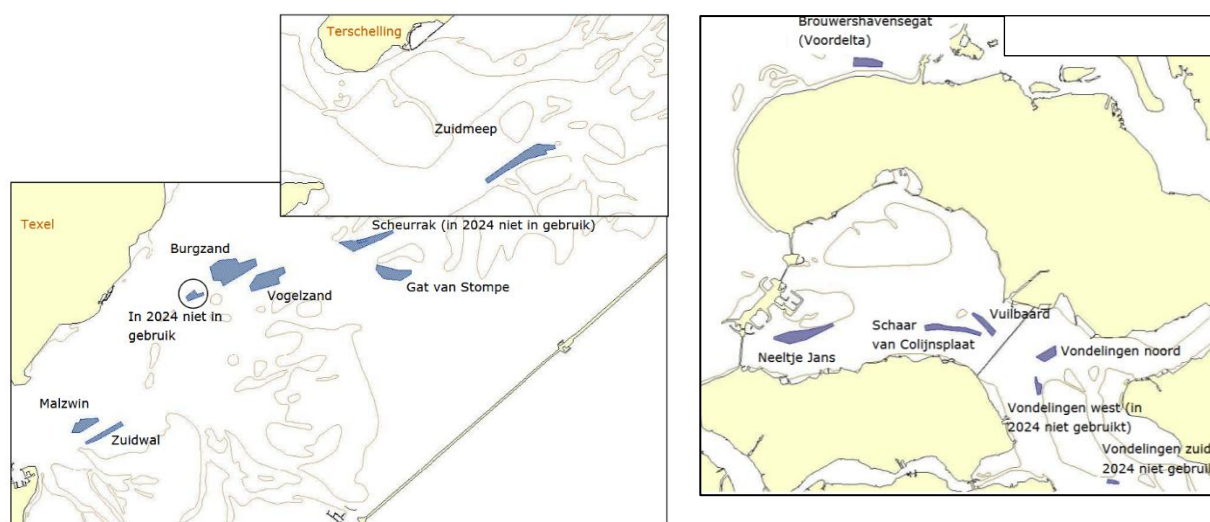
Partijen hebben in het addendum de ambitie uitgesproken om in 2029 het definitieve besluit over 100% beëindiging van de mosselzaadvisserij te nemen. Ook zijn gezamenlijk afspraken gemaakt over projecten voor natuurherstel in de Waddenzee en een pilot van mosselkweek in de Voordelta/Noordzee.

4.1. Protocol terugvissen in laatstelijk gesloten gebieden

In 2021 hebben de partijen in het convenant het 'protocol voor het terugvissen in de laatstelijk gesloten gebieden' vastgesteld. Het terugvissen hangt nauw samen met de afspraak over het toepassen van een maximaal vangstquotum voor de bodemzaadvisserij. Dit protocol is in samenspraak met het projectteam uitgewerkt door WMR (Troost et al., 2022) en vastgelegd in een aparte rapportage (Troost et al. 2019). Daarmee is voor betrokkenen helder op welke wijze het terugvissen in de laatstelijk gesloten gebieden kan plaatsvinden. Een belangrijke voorwaarde daarbij is dat mosselbanken die numeriek worden gedomineerd door mosselen ouder dan twee jaar niet mogen worden bevestigd. Als onderdeel van het protocol hebben partijen mede vastgelegd dat het kalenderjaar als basis geldt voor een mosseljaar. Dit houdt in dat jaarquotum ingaan vanaf de voorjaarsvisserij. Deze combinatie van jaarklassen leidt tot minder schommelingen in de vangsthoeveelheden, waardoor de kans op terugvissen in een laatstelijk gesloten gebied afneemt.

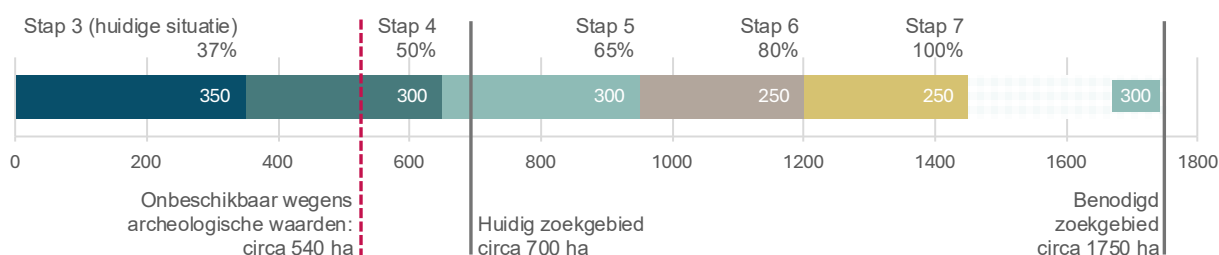
4.2. Ruimtelijke ontwikkeling mosselzaadinvanginstallaties 2023/2024

Eén van de voorwaarden voor de overeengekomen sluitingsstappen is dat er voldoende productiecapaciteit aan MZI's is. De ontwikkeling van MZI-ruimte voor de sluitingstap 4 in 2022 was kantje boord. In 2023 is circa 200 ha MZI ruimte weggefallen. Eind 2023 heeft gemeente Texel de aanvraag voor een Omgevingsvergunning voor het plaatsen van paalankers t.b.v. MZI's afgewezen. De ingediende aanvraag voor een Omgevingsvergunning in deze gebieden kwam dan ook als een verrassing voor de gemeente Texel. Vanwege deze onvoorziene afwijzing is dit deel van de randvoorwaardelijke MZI-ruimte niet beschikbaar. Helaas is hiermee met terugwerkende kracht stap 4 niet gezet. Naar verwachting komt gemeente Hollands Kroon met een vergelijkbare kaart, daarmee zou een aanvullend oppervlakte van circa 300 hectaren niet meer beschikbaar zijn als zoekgebied voor MZI's.

Figuur 7. MZI-gebieden in de Waddenzee (708 ha, waarbinnen 396 ha aan kavels is vergund) en Zuidwestelijke Delta (316 ha, waarbinnen 165 ha aan kavels is vergund) zoals van toepassing waren in 2024 (Capelle, 2025).

In het addendum is een resultaatverplichting vastgesteld om in 2026 tot 65% sluiting te komen. Gecombineerd met de voor archeologie beschermde gebieden zou in 2026 circa 950 ha nodig zijn. Opvolgend is een inspanningsverplichting vastgesteld voor 100% sluiting van gebieden voor bodemzaadvisserij. Hiervoor is tot ca 1450 ha MZI zoekgebied nodig. Al met al is de verwachting dat een zoekgebied van ongeveer 1750 ha nodig is om de geambeerde MZI-ruimte te vinden.

Figuur 8. Vooruitzicht van benodigde MZI-ruimte, gebaseerd op grove raming van Consens advies (2025).

Voldoende beschikbare kavels om met MZI's het mosselzaadquotum aan te vullen is randvoorwaardelijk voor de transitie in het mosselconvenant. In opdracht van het ministerie van LVVN begeleidt Stefan Morel (Consens Advies) een zoektocht naar aanvullende ruimte. Hiervoor wordt samen met de PO mosselcultuur, Rijkswaterstaat, en natuurpartijen gezocht, met inachtneming van technische mogelijkheden, nautische veiligheid, en natuurwaarden. Om voldoende ruimte te vinden zijn de kavels in het gebied van Texel van groot belang. De overtuiging is dat met aanvullend onderzoek bescherming van archeologische waarden kan worden gewaarborgd, en aanvullende MZI ruimte kan worden toegewezen. Stefan Morel is in een proces samen met de gemeente, Archeologie West Friesland, en bodemonderzoekers op zoek naar een manier om hier invulling aan te geven.

4.3. Meerjarige raamvergunning

LVVN heeft op 22 april 2021 aan de PO Mosselcultuur een meerjarige raamvergunning verleend voor het vissen op mosselzaad op de bodem. Deze vergunning is geldig tot en met 2027. Een meerjarige raamvergunning is nodig omdat de tijd tussen het afronden van de voor- of najaarsurvey en het opstellen van de visplannen uitermate kort is. Deze raamvergunning stelt de PO Mosselcultuur en vergunningverlener LVVN in staat om op basis van het ingediende visplan de aanvullende en individuele toestemming tijdig te verstrekken. De visplannen kunnen op verzoek door de sector worden gedeeld met de CWN.

4.4. Pilot in de voordelta

Na een lang traject is een waterwetvergunning verkregen die toestemming verleend om twee lijnen een mosselhangcultuur buiten de kustlijn (Bij Vrouwenpolder te zien) te verankeren. "Er is eind 2023 halfwas en mosselzaad 'opgesokt' — dat wil zeggen dat mosselzaad en halfvolgroeide mosselen zijn bevestigd aan in het water hangende lijnen, waar ze verder kunnen groeien tot consumptierijpe mosselen. Het systeem heeft de stormen tot dusverre goed doorstaan. Het is een collectief gefinancierd project met steun LVVN en wordt door specifieke bedrijven uitgevoerd. Monitoring vindt plaats door WMR en Hogeschool Zeeland. De PO mosselcultuur heeft in bestuurlijk overleg aangegeven dat uitbreiding van verdien capaciteit in de Voordelta nodig is om de transitie te financieren. Nu is er nog sprake van een pilot, maar men wil bij gebleken succes vanaf 2025 opschalen. Partijen moeten nog besluiten of dit een gedragen ambitie binnen het convenant is. Daar komt bij dat andere partijen zoals Rijkswaterstaat zeer kritisch naar een dergelijke ontwikkeling kijken, de Voordelta is immers ook een Natura2000 gebied.

4.5. Economische positie van de mosselvisserij

Onderzoek van Wageningen Economic Research (WEcR). Het economisch onderzoek is in handen van WEcR met Hans van Oostenbrugge als projectleider. Het onderzoek bestaat in de basis uit een langjarige monitoring van de belangrijkste economische kentallen in de mosselvisserij. Daar is in 2024 een sociaal-economische forecasts aan toegevoegd. Deze toevoeging is bedoeld om naast de puur economische kengetallen van de sector, ook vooruitzicht te geven op de bestaanszekerheid en maatschappelijke samenstelling van de sector.

Ondanks de extra kosten voor het mosselzaad heeft de sector opnieuw geïnvesteerd in MZI's. Op een openstellingsregeling van LVVN heeft de sector voor meer dan 5.5 miljoen euro aan projectvoorstellen ingediend. Het rijk heeft de cofinanciering verdubbeld van 1 naar 2 miljoen euro, zodat het grootste deel van deze voorstellen tot uitvoer kan komen (sinds 2024). Daarmee bereidt de sector zich voor op de komende en volgende sluitingsstappen.

4.6. Inzet op natuurherstel

Het mosselconvenant steunt sinds haar start op twee pijlers:

1. Transitie van bodem naar waterkolom.
2. Realisatie van een rijke Waddenzee.

Deze tweede pijler is een belangrijke reden waarom ook de natuurpartijen het convenant onderschrijven. Voorheen werd dit onderdeel ingevuld door Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW). Eind 2022 is PRW beëindigd op besluit van het voormalig ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Voor een nieuwe termijn van vier jaar zagen zij onvoldoende meerwaarde. Daarmee kwam een eind aan een jarenlang samenspel van mosselconvenant en PRW. In 2023 hebben de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN) en het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur naast de lopende trajecten voor monitoring en herstel de zogenaamde restopgaven in beeld gebracht. Hiernaast heeft het ministerie van LVVN haar 'PRW' middelen beschikbaar gemaakt ten behoeve van de restopgaven. De regie voor het aanwenden van de PRW-middelen voor de restopgaven is belegd bij de Beheerautoriteit Waddenzee.

Het stoppen van PRW brengt het belang van natuurmaatregelen binnen het mosselconvenant sterker terug aan tafel en dat vraagt om extra aandacht. De samenwerking tussen natuurpartijen, mosselkwekers, overheden en kennisinstellingen binnen het convenant biedt een basis om tot die nieuwe invulling te komen. In 2024 heeft het mosselconvenant hiervoor een tweetal bijeenkomsten georganiseerd. Het Waddenfonds en het Investeringskader Waddengebied zijn andere financieringsbronnen van waaruit natuurherstelprojecten kunnen worden gefinancierd. Inmiddels is vanuit de natuurherstelgesprekken een Waddenfondsaanvraag in ontwikkeling, voortkomend uit het VisWad convenant. Deze aanvraag richt zich op het herstel van oesterbanken in voor de visserij gesloten gebieden en zet in op de ontwikkeling van een innovatief monitoringssysteem om de effecten van de gebiedssluitingen en andere herstelmaatregelen beter in beeld te krijgen.

Tijdens de eerste bijeenkomst in mei 2024, de 'beleidsmiddag', is gezamenlijk met o.a. Rijkswaterstaat, de Beheerautoriteit Waddenzee en de aanwezige overheden de blik op de horizon gericht. Waar gaan en willen we heen met de Waddenzee en hoe gaan de overheden invulling geven aan de wettelijke opgaven voor natuur? En hoe passen de ambities en resultaten van het Mosselconvenant in dat geheel? Tijdens de tweede bijeenkomst in november 2024, de 'natuurherstelbijeenkomst', zijn de vragen (a) wie voert de regie over het natuurherstel Waddenzee en (b) wat zijn lopende en gewenste herstelprojecten aan de orde geweest. Wie bedenkt maatregelen, wie regelt ze, en wie voert ze uit? En meer nog wat heeft de Waddenzee nodig om weer een Rijke Waddenzee te zijn. Het resultaat leert dat er veel partijen vanuit verschillende bevoegdheden en verantwoordelijkheden aan natuurherstel van de Waddenzee werken. Zo heeft het Mosselconvenant direct te maken met de Natura2000 doelen voor de Waddenzee en de ambities in het kader van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW). Ook de

Waddenagenda en het nog in ontwikkeling zijnde Beleidskader Natuur Waddenzee zijn belangrijke kaders voor het natuurherstel. Elkaar blijven opzoeken, afstemmen en kansen zien is daarbij essentieel. Zeker, omdat een speler als Rijkswaterstaat geen deel uitmaakt van het convenant, maar zich soms wel op hetzelfde terrein begeeft is die samenwerking essentieel. Dat loopt primair via LVVN als vertegenwoordiger van de Rijksoverheid, maar ook op werkvloerniveau bij de opzet en uitvoering van concrete projecten.

© Laura Govers

5. De blik vooruit 2025 en verder

Terugkijkend vormt het plotse gebrek aan voldoende MZI-ruimte in 2023 en 2024 een onverwachte tegenvaller in de realisatie van de afspraken in het Mosselconvenant en addendum. De vierde sluitingsstap die in 2022 is bereikt, is met terugwerkende kracht teruggedraaid. Effectief heeft het in de praktijk nog geen effect gehad op het vrijwaren van het eerder gesloten deel van de waddenbodem van de mosselzaadvisserij, want er is tot op heden niet in dat gebied gevist. De sector heeft ook aangegeven dat als het even mogelijk is ze de visserij in dat gebied ook proberen te vermijden. Dat geeft aan dat de mosselsector de afspraken in het Mosselconvenant belangrijk vindt en respecteert. Een belangrijk gegeven voor het vervolg. Het ministerie van LNV probeert ook zo spoedig mogelijk en met een stevige inzet van mensen en middelen een oplossing te bereiken met betrekking tot MZI-ruimte. Er zijn lichtpunten te vermelden, zeker voor de langere termijn. Een reparatie van het tekort aan MZI ruimte in 2026 wordt wel nagestreefd, maar de kans dat dit tijdig voor elkaar komt is klein.

In 2025 komen ook de resultaten van de eerste economische forecast beschikbaar. Op basis van de kerngetallen van de mosselsector en de gesprekken die in het bestuurlijk overleg en projectteam worden gevoerd, komt naar voren dat de huidige transitie van de mosselsector een impact heeft op de economische rendabiliteit. De sector geeft daarom aan dat zij extra ruimte voor mosselkweek, bijvoorbeeld in de Voordelta, welhaast noodzakelijk acht om de transitie te kunnen blijven dragen.

In 2024 is het natuurherstel van de Waddenzee weer actief op de agenda gekomen van het Mosselconvenant, en worden initiatieven ontplooid m.b.t. het onderwerp natuurherstel. Zo wordt door het Mosselconvenant in 2025 een deskundigenssessie georganiseerd om de samenwerking en afstemming tussen onderzoeksinstituten te bevorderen, en wetenschappelijke inzichten te delen en te bespreken.

Referenties

Areaal mossel- en oesterbanken in de Waddenzee, 1995-2024. (2024, 4 december). Compendium Voor de Leefomgeving. <https://www.clo.nl/indicatoren/nl155909-areaal-mossel-en-oesterbanken-in-de-waddenzee-1995-2024>

Capelle, J. (2022). *Invang van mosselzaad in MZIs: Resultaten 2021.* <https://doi.org/10.18174/569105>

Capelle, J. (2023). *Invang van mosselzaad in MZIs: Resultaten 2022.* <https://doi.org/10.18174/630856>

Capelle, J. (2024). *Invang van mosselzaad in MZIs: Resultaten 2023.* <https://doi.org/10.18174/653435>

Capelle, J. (2025). *Invang van mosselzaad in MZIs: Resultaten 2024.* <https://doi.org/10.18174/689010>

Craeymeersch, J., Troost, K., Van Den Ende, D., Van Es, Y., Van Asch, M., Perdon, J., Glorius, S., & Van Stralen, M. (2022). *Ontwikkeling van bodemdieren in de voor mosselzaad- en garnalenvisserij gesloten gebieden in de westelijke Waddenzee : Evaluatie na zeven jaar monitoring (2015-2021).* <https://doi.org/10.18174/576017>

Effectiviteit gebiedsbeschermende maatregelen (MEGMA). (z.d.). WUR. <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/kennisonline-onderzoeksprojecten-lvvn/kennisonline/effectiviteit-gebiedsbeschermende-maatregelen-megma.htm>

Ende, D. van den, & Asch, M. van. (2024). *Inventarisatie van het wilde sublitorale mosselbestand van de westelijke Waddenzee in het voorjaar van 2024.* <https://doi.org/10.18174/656363>

Ende, D. van den, Asch, M. van, Stralen, M. van, & Troost, K. (2023). *Inventarisatie van het wilde sublitorale mosselbestand van de westelijke Waddenzee in het voorjaar van 2023.* <https://doi.org/10.18174/629175>

Kamerstukken II 2008/9, 29 675, nr. 50.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2004). *Beleidsbesluit Schelpdiervisserij 2005 – 2020.* <https://edepot.wur.nl/118269>

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2020). *Beleid voor mosselzaadinvanginstallaties (MZI's) 2021 t/m 2026.* <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/12/07/beleid-voor-mosselzaadinvanginstallaties-mzi%E2%80%99s-2021-t-m-2026>

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2020b). *Addendum op Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee.* <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/12/07/addendum-op-convenant-transitie-mosselsector-en-natuurherstel-waddenzee>

Troost, K., Asch, M. van, Breunesse, S., Brummelhuis, E., Cornelisse, S., Glorius, S., Ende, D. van den, Es, Y. van, Perdon, K. J., Pool, J. van der, Suykerbuyk, W., Zweeden, C. van, & Zwol, J. van. (2024). *Schelpdierbestanden in de Nederlandse kustzone, Waddenzee en zoute deltawateren in 2023.* <https://doi.org/10.18174/649954>

Troost, K., Asch, M. van, Brummelhuis, E., Ende, D. van den, Es, Y. van, Perdon, K. J., Pool, J. van der, Zweeden, C. van, & Zwol, J. van. (2021). *Schelpdierbestanden in de Nederlandse kustzone, Waddenzee en zoute deltawateren in 2020* (No. 21.001; p.). Centrum voor Visserijonderzoek (CVO). <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/579442>

Troost, K., Asch, M. van, Cornelisse, S., Glorius, S., Ende, D. van den, Es, Y. van, Keur, M., Perdon, K. J., Pool, J. van der, Suykerbuyk, W., Zweeden, C. van, & Zwol, J. van. (2023). *Schelpdierbestanden in de Nederlandse kustzone, Waddenzee en zoute deltawateren in 2022*. <https://doi.org/10.18174/588755>

Troost, K., M. van Asch, E. Brummelhuis, D. van den Ende, K.J. Perdon, C. van Zweeden, J. van Zwol & J. van der Pool (2019). Handboek bestandsopnames schelpdieren WOT versie 3, CVO rapport 18.013

Troost, K., Asch, M. van, Ende, D. van den, Es, Y. van, Perdon, K. J., Pool, J. van der, Suykerbuyk, W., Zweeden, C. van, & Zwol, J. van. (2022). *Schelpdierbestanden in de Nederlandse kustzone, Waddenzee en zoute deltawateren in 2021*. <https://doi.org/10.18174/565199>

Bijlage I: Samenstelling bestuurlijk overleg en projectteam 2025

Bestuurlijk Overleg

Het Bestuurlijk Overleg mosselconvenant staat onder het onafhankelijk voorzitterschap van Jan Bonjer. Het secretariaat wordt verzorgd door Ronald Lanters van bureau Wing. De leden van het BO zijn (per 2025):

- Ministerie van LNVN: Peter Paul Mertens en Sofie Stolwijk
- Producentenorganisatie Mosselcultuur: Addy Risseeuw en Edie Engels
- Coalitie Wadden Natuurlijk: Luuk Jan Boon (Waddenvereniging), Jorien Bakker (Natuurmonumenten), Karsten Schipperheijn (Vogelbescherming) en Lenze Hofstee (Stichting Wad)

Projectteam mosselconvenant

Het projectteam mosselconvenant wordt voorgezeten door Ronald Lanters van bureau Wing. De voorzitter wordt hierin ondersteund door zijn collega Leo Klein Teeselink. De leden van het projectteam zijn:

- Ministerie van LNVN: Angelo Kouwenhoven, Bram Streefland en Matthijs Seijlhouwer
- Producentenorganisatie Mosselcultuur: Addy Risseeuw, Jan Schot en Harm Kampen
- Coalitie Wadden Natuurlijk: Belinda Burtonshaw (Waddenvereniging) en Roef Mulder (Vogelbescherming)